

VIII.2. LA COHESIÓ

LA COHESIÓ

Objectius

- Aconseguir un domini receptiu i productiu suficient de la llengua en els tipus de textos més usuals de l'àmbit educatiu.
- Tenir la capacitat d'analitzar els diversos tipus de textos de l'àmbit escolar.

La cohesió té a veure amb les articulacions gramaticals del text. És la propietat textual que s'ocupa de les relacions (sintàctiques i semàntiques) establertes entre les diferents unitats lingüístiques que componen el text (mots, oracions, paràgrafs). La cohesió possibilita que el text siga percebut com una unitat i no com un seguit d'oracions aïllades i inconnexes.

Els principals mecanismes cohesius són: la connexió, el manteniment de la referència i les relacions entre els temps verbals. Per exemple, fixem-nos en aquestes dues oracions extretes d'una columna escrita per Isabel-Clara Simó:

"Quan **va néixer** l'Acadèmia Valenciana de la Llengua, **vaig ser** dels molts que hi **vam estar** en contra. **Ara bé**, sempre partidària d'exhaurir tot els camins del diàleg, **vaig escoltar** amb atenció els amics que **entraven** a formar-**hi** part."

Com veiem, l'autora fa servir els diferents mecanismes lingüístics que ajuden a relacionar les diferents unitats textuales:

- a) Un connector de contrast que enllaça la primera oració amb la segona: "*Ara bé*".
- b) Un pronom feble adverbial per a mantenir la referència: *formar-hi part* (a l'acadèmia).
- c) Els temps verbals en passat per a referir-se a uns fets ja passats: *va néixer, entraven...*

Tot seguit analitzarem cadascun d'aquests procediments.

I. LA CONNEXIÓ

La connexió és el procediment que permet enllaçar o bé uns mots amb d'altres de la mateixa oració (connexió intraoracional), o bé unes oracions o paràgrafs diferents amb d'altres (connexió interoracional o textual). Els elements lingüístics que estableixen aquesta relació són els connectors (marcadors o organitzadors textuales).

I.1. ELS CONNECTORS

Els connectors tenen en comú que enllacen unes unitats lingüístiques amb unes altres, però poden pertànyer a categories diferents, com veurem a continuació.

I.1.1. Connectors gramaticals

Estan mancats de significat propi i són els connectors per excel·lència. Es tracta, sobretot, de conjuncions i locucions conjuntives. Tenen una forma invariable i funcionen com a nexes entre mots i entre oracions o paràgrafs, coordinant-los o subordinant-los.

- coordinants: *i, o, és a dir, ara... adés, així com, però, sinó, tanmateix, no obstant això, doncs, per tant, encara, d'altra banda, malgrat que, mentre que...*
- subordinants: *perquè* (causal i final), *ja que, car, que, sempre que, abans que, a mesura que, així com, de manera que, a condició que, llevat que, a fi que...*

I.1.2. Connectors lèxics

Són mots lèxicament plens (amb significat propi) i poden ser de diferents categories gramaticals:

- noms: *continuació, resum, conclusió...*
- adjectius: *primer, següents, últim...*
- verbs: *afegir, continuar, concloure...*

I.1.3. Connectors gràfics

Són elements no lingüístics. Es tracta d'elements ordenadors que poden aparèixer en textos escrits, com ara:

- signes de puntuació
- signes gràfics: números, guions o lletres ordenadores
- elements tipogràfics (negreta, cursiva, subratllat...)

I.2. LA FUNCIO TEXTUAL DELS CONNECTORS

Els connectors tenen dues funcions discursives destacades: d'una banda, poden ordenar les parts del text; d'altra banda, poden palesar les relacions de tipus lògic existents entre les diferents idees expressades en el text.

I.2.1. Els connectors d'ordenació

Organitzen l'enunciat indicant, en general, els casos següents:

- a) Les parts en què es divideix el text: *primer, segon, en primer lloc, en segon lloc...*
- b) El moment puntual en què es troba el discurs: *d'entrada, per començar, en suma, finalment...*

I.2.2. Els connectors de tipus lògic

Ajuden a organitzar i interpretar les idees. N'hi ha de diferents menes, que es poden classificar de la manera següent:

- a) Addició (o suma d'informació): *i, a més també...*
- b) Per a encetar un tema nou: *quant a, pel que fa a, si passem a...*
- c) Reformulació (per a tornar a dir, però amb unes altres paraules, el que s'ha dit anteriorment): *és a dir, dit d'una altra manera, en altres paraules...*
- d) Exemplificació: *per exemple, com ara, posem per cas...*
- e) Causa-conseqüència:
 - concessius: *la causa és, com a conseqüència d'això...*
 - causals: *perquè, ja que...*

- consecutius: *per tant, doncs...*
- f) Oposició o contrast:
 - adversatius: *però, en canvi...*
 - concessius: *encara que, ara bé...*
- g) Jerarquització d'idees: *sobretot, principalment, no solament... sinó que a més...*
- h) Paral·lelisme d'idees: *igualment, així mateix, com també, d'una banda..., d'una altra...*
- i) Insistència: *encara més, fins i tot, fins...*
- j) Atenuació: *almenys, si més no...*
- k) Conclusió: *en definitiva, en resum, tot comptat i debatut...*

I.3. L'OMISSIÓ DELS CONNECTORS

En les enumeracions de característiques pròpies de registres científics i tècnics no s'ha d'abusar de l'ús de connectors. A continuació hi ha un exemple en què hi ha entre parèntesis els connectors de què es pot prescindir en el llenguatge tècnic.

- *En la construcció s'empraran plaques de 35 mm de gruix mínim i densitat no inferior a 70 kg/m²; (d'una banda), l'acabat interior impedirà el despreniment de fibres; (de l'altra), la cara externa serà (així mateix) estanca a l'aire i (a més) a l'aigua.*

II. EL MANTENIMENT DE LA REFERÈNCIA

El referent, allò de què es parla, es va mantenint al llarg del text mitjançant procediments diversos, entre d'altres els que veurem tot seguit.

II.1. Les proformes (anàfores o catàfores)

Són elements gramaticals la funció dels quals és referir-se a altres elements apareguts en el discurs (cas en què s'anomenen anàfores: *el cotxe, el tinc ben aparcat*), o que hi apareixeran (catàfores: *el tinc ben aparcat, el cotxe*). Les proformes pertanyen a diferents categories gramaticals, les més habituals de les quals són les següents:

- a) pronoms febles: *la cartera, la tinc ben amagada...*
- b) demostratius: *hem tingut diferents problemes, però cap com aquest...*
- c) possessius: *el sou de la directora és més alt que el meu...*
- d) mots comodí (paraules que, com les cartes homònimes, poden representar diferents valors o significats): *això ja ho comprovarem...*
- e) el·lipsis (supressió): *els fulls de què parles, no sé on són...*
- f) determinacions o definitzacions: *hi ha un company nou, el company es diu...*

II.2. La cohesió lèxica (les relacions semàntiques)

Són les relacions de significat establertes entre dos o més elements lèxics.

- a) camps semàntics (conjunt de mots relacionats quant al significat): *alumnes, mestres, aules...*
- b) famílies lèxiques (mots derivats): *llibre, llibreta, llibreria...*
- c) repeticions: *llibre, llibre...*
- d) reiteracions (repetició per mitjà de sinònims): *alumnes, alumnat...*
- e) sinònims: *usar, emprar...*

f) antònims: *mascle, femella...*

g) hiperònims i hipònims (el camp significatiu dels primers inclou el dels segons): *fruita* és l'hiperònim de *pera, plàtan, poma* i *taronja* (que són cohipònims entre ells).

III. LES RELACIONS ENTRE ELS TEMPS VERBALS

Al llarg d'un enunciat poden aparèixer diferents eixos verbals que contribueixen a donar-hi cohesió:

III.1. Eix de present

El formen els temps verbals relacionats amb l'enunciació, amb l'*ara* enunciatiu (temps d'íctics):

- present (indica simultaneïtat respecte de l'*ara*): *hui pot ser un bon dia...*
- pretèrit perfet perifràstic i simple (indiquen anterioritat respecte de l'*ara*): *ahir es va apuntar (s'apuntà) al curs una nova alumna...*
- futur (indica posterioritat respecte de l'*ara*): *demà arribarem abans a classe*

III.2. Eix de passat

El formen els temps verbals relacionats amb un moment diferent del de l'enunciació, un *aleshores* (temps anafòrics). Es refereixen a uns temps subordinats als de l'enunciació:

- pretèrit imperfet (present de passat): *al concert hi havia molta gent...*
- condicional (futur hipotètic): *m'agradaria aprovar amb bona nota...*
- pretèrit plusquamperfet (passat de passat): *havien vingut amb moltes expectatives...*

III.3. Usos metafòrics i modals dels temps verbals

- present intemporal: *la variació lingüística és universal...*
- present històric: *Cèsar creua el Rubicó...*
- present de futur: *demà faig l'examen*
- imperfet d'atenuació: *pensava anar-me'n de vacances*
- imperfet i condicional de cortesia: *volia/voldria fer un preguntat*

Activitat 1

Feu l'esquema de la unitat.

Activitat 2

Marqueu gràficament la xarxa de relacions anafòriques que mantenen la referència del protagonista de la història del text següent, citat per Daniel Cassany.

Sant Leonart

Conten que sant Leonart volia fundar un monestir i va anar a demanar un bocí de terra al rei. El sobirà va oferir-li tot un reialme, però el sant el va rebutjar i va dir que només volia la terra que pogués recórrer el seu ase en una nit. Per aquesta raó se'l tenia pel patró dels rucs i ases, i hom l'invocava perquè vetllés per la salut d'aquests animals.

Activitat 3

A continuació hi ha reproduït un fragment d'un assaig escrit pel sociolingüista Toni Mollà. Llegiu-lo i realitzeu les activitats *a* i *b* indicades a sota.

La correcció lingüística

En teoria, tothom comprén la diversitat intrasistemàtica dels idiomes. _____: són freqüents les valoracions prejudicades sobre la correcció i la suposada *incorrecció* de certes varietats lingüístiques, sobretot de les considerades socialment *baixes* i *dialectals*, com també la correlativa sacralització de les formes lingüístiques arcaïques i literàries i de la llengua escrita davant de la llengua oral. Els noms intencionadament despectius de *dialecte* o *patois*, en són les conseqüències més visibles. La valoració pejorativa del propi parlar i l'exaltació dels models lingüístics de les gramàtiques –el desprestigi de l'usuari– és la paradoxal actitud que se'n deriva. La consideració de certs parlars com a forasters –per a certs valencians, dir *atalà* és dir estranger– és també una mostra d'actitud prejudiciosa –i de desconeixement de la diversitat estructural del propi idioma. La *culpabilitat lingüística* es converteix així en l'agent provocador de la inseguretat, el desús i el canvi de llengua.

La noció de correcció lingüística, _____, constitueix una valoració actitudinal de les persones, provocada per factors diversos: la situació socio-lingüística (fragmentació i aïllament dels parlants, descohesió comunitària, etc.), alhora que pels enfocaments tradicionals dels fenòmens lingüístics. _____, els lingüistes mateixos sovint només consideren digna d'estudi la llengua normativa, la qual es presenta com a model perfecte que cal assumir (aprendre i usar) d'una manera dogmàtica. _____, totes les varietats lingüístiques són perfectament *adequades* per a complir les pròpies funcions, determinades pel context socio-cultural i no per cap model (pre)concebut com a *correcte*.

_____, el binomi correcte-incorrepte (puresa vs corrupció) és una simplificació ideològica de la diversitat i la variació lingüístiques; una simplificació basada en nocions de distanciament social (prestigi i autoodi) més que no en raons lingüístiques. _____, la lingüística moderna tendeix a esdevenir *descriptiva* alhora que deixa de ser *prescriptiva*.

_____, hem de relativitzar l'ús del mot *correcció*. Fóra convenient acotar el criteri de correcció d'una determinada varietat al seu àmbit de realització. És en aquest sentit que potser cal substituir el mot correcció pel d'*adequació*. Podem dir, _____, que una determinada forma lingüística esdevindrà *correcta* (adequada) quan serà *oportuna* en aquella situació comunicativa particular.

_____, podem assenyalar que dins un mateix sistema lingüístic no hi ha unes variants més correctes que unes altres, sinó que unes variants són més adequades a uns contextos que unes altres – que ho són a uns altres contextos, evidentment.

Toni Mollà

a) Col·loqueu aquests connectors textuais de tipus lògic en la part del text d'on s'han extret (no feu cas de la llargària desigual dels subratllats): *ara bé*, *contràriament*, *conseqüentment*, *de fet*, *de fet*, *en aquest sentit*, *en conseqüència*, *fet i fet*, *per tant*.

b) Identifiqueu els procediments de cohesió lèxica següents emprats en el text:

- camp semàntic
- família lèxica
- repetició

- reiteració
- sinònim
- antònim
- hiperònim i hipònims

BIBLIOGRAFIA I REFERÈNCIES DELS EXEMPLES

BIBLIOGRAFIA

CONCA, Maria i d'altres (1998): *Text i gramàtica. Teoria i pràctica de la competència discursiva*.
Barcelona: Teide.

REFERÈNCIES DELS EXEMPLES

CASSANY, Daniel i d'altres (1993): *Ensenyar llengua*. Barcelona: Graó.

MOLLÀ, Toni (1990): *La llengua dels mitjans de comunicació*. Alzira: Bromera.

SIMÓ, Isabel-Clara (21-09-02): "Acadèmia". *Avui*.